

A Comparative Study of Literary and Artistic Property in the Legal Systems of Iran and Iraq

Parviz Bagheri¹, Abdoljabbar Zargooshnasab²

1 Associate Professor, Department of Law, University of Ilam, Iran. Email: Pb0873@yahoo.com

2 Associate prof of Jurisprudence and Law Dep. Ilam University. Iran. Email:

a.zargooshnasab@ilam.ac.ir

Abstract

Received:
08/12/2025
Revised:
09/02/2026
Accepted:
28/02/2026
**Published
online:**
27/03/2026

Literary and artistic property, a significant branch of intellectual property law, has always encountered numerous challenges in terms of recognition, protection, and enforcement of authors' rights in the era of emerging technologies and rapid developments. In this context, differences in legislative and enforcement structures across legal systems have intensified the need for comparative studies. The main issue of this research is to examine the effectiveness, as well as the convergence or divergence, of the legal framework governing literary and artistic property in the legal systems of Iran and Iraq, and to analyze the existing challenges in ensuring effective protection of creators' rights. The objective of this study is to clarify the legal frameworks, evaluate the strengths and weaknesses of existing regulations, and provide a comparative perspective on the status of legal protection in both countries. This research adopts a descriptive-analytical method and relies on library-based sources, statutory laws, and relevant international instruments. The findings prove that although both legal systems share common principles in recognizing the protection of literary and artistic works, they face challenges and shortcomings in areas such as enforcement mechanisms, scope of protection, and compliance with international standards. Furthermore, the Iraqi legal system, in some respects, demonstrates greater flexibility due to its stronger influence from international structures, whereas the Iranian legal system shows a greater need for revision and modernization of its regulations.

Keywords: Literary and artistic property, intellectual property law, protection of authors, comparative study.

How To Cite: Bagheri, P & Zargooshnasab, A (2026). A Comparative Study of Literary and Artistic Property in the Legal Systems of Iran and Iraq, *Insights of Intellectual Property Law in Islamic Countries*, 2(1), 1-17. <http://www.doi.org/10.22091/diplic.2026.11619.1014>.

بررسی تطبیقی مالکیت ادبی هنری در نظام‌های حقوقی ایران و عراق

پرویز باقری^۱، عبدالجبار زرگوش نسب^۲

۱. دانشیار گروه حقوق، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران، رایانامه: Pb0873@yahoo.com

۲. دانشیار گروه فقه و حقوق دانشگاه ایلام، ایلام، ایران. رایانامه: a.zargooshnasab@ilam.ac.ir

چکیده

مالکیت ادبی و هنری به‌عنوان یکی از شاخه‌های بنیادین حقوق مالکیت فکری، در عصر گسترش فناوری‌های نوین و تحولات ارتباطی با چالش‌های متعددی در حوزه شناسایی، حمایت و اجرای حقوق پدیدآورندگان مواجه شده است. در این میان، تفاوت ساختارهای تقنینی و اجرایی در نظام‌های حقوقی مختلف، ضرورت مطالعات تطبیقی را دوچندان می‌سازد. مسئله اصلی این پژوهش بررسی میزان کارآمدی و همگرایی یا واگرایی قواعد حاکم بر مالکیت ادبی و هنری در دو نظام حقوقی ایران و عراق و تحلیل چالش‌های موجود در مسیر حمایت مؤثر از حقوق پدیدآورندگان است. هدف پژوهش، تبیین چارچوب‌های قانونی، ارزیابی نقاط قوت و ضعف مقررات موجود و ارائه تصویری مقایسه‌ای از وضعیت حمایت حقوقی در دو کشور است. این تحقیق با استفاده از روش توصیفی تحلیلی و با تکیه بر منابع کتابخانه‌ای، قوانین موضوعه و اسناد بین‌المللی مرتبط انجام شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که هرچند هر دو نظام حقوقی در شناسایی اصول کلی حمایت از آثار ادبی و هنری اشتراک دارند، اما در حوزه‌هایی نظیر ضمانت اجراها، قلمرو حمایت و انطباق با استانداردهای بین‌المللی با چالش‌ها و کاستی‌هایی مواجه‌اند. همچنین، نظام حقوقی عراق در برخی موارد به دلیل تأثیرپذیری بیشتر از اسناد بین‌المللی، انعطاف‌پذیری بیشتری نشان می‌دهد، درحالی‌که در حقوق ایران نیاز به بازنگری و به‌روزرسانی مقررات بیش از پیش احساس می‌شود.

واژگان کلیدی: مالکیت ادبی و هنری، حقوق مالکیت فکری، حمایت از پدیدآورنده، مطالعه تطبیقی.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۹/۱۷

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۱۱/۲۰

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۱۲/۰۹

تاریخ انتشار

برخط:

۱۴۰۵/۰۱/۰۷

استناد: باقری، پرویز و زرگوش نسب، عبدالجبار (۱۴۰۵). بررسی تطبیقی مالکیت ادبی هنری در نظام‌های حقوقی ایران و عراق، آموزه‌های حقوق

مالکیت فکری کشورهای اسلامی، (۱)، ۱۷-۱. <http://www.doi.org/10.22091/diplc.2026.11619.1014>

نوع مقاله: پژوهشی

ناشر: دانشگاه قم © نویسندگان

مقدمه

مالکیت از جمله حقوق مسلم اشخاص بوده که در تمامی کشورها مورد حمایت و احترام است. امروزه رابطه دانش تجارت بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته و اموال معنوی نقش مهم و حیاتی در روابط میان افراد حقیقی و حقوقی پیدا نموده است. به گونه‌ای که می‌توان گفت رقابت آینده بین شهروندان کشورها در سطح جهان نه بر سر تصاحب اموال مادی بلکه بر سر تملک اموال فکری است (رئیزی و بجستانی، ۱۳۹۵: ۵۲). مالکیت فکری به معنای تسلط و حق برخورداری از آثار ناشی از فعالیت‌ها و تراوش‌های فکری انسان در زمینه‌های ادبی، هنری، علمی، تجاری و صنعتی است و حقوق مالکیت فکری مانند تمامی حقوق مالکانه دیگر به معنی شناسایی تسلط و مالکیت قانونی صاحب اثر نسبت به اثر خلاقانه وی است که تمامی امتیازات و منافع و تکالیف قانونی موجود نیز بنا به تناسب به آن اضافه می‌شود (شیخی، ۱۳۸۴: ۶۴).

قانون‌گذار معاصر مردم را بر اندیشه، اختراع و نشر دانش تشویق می‌کند و عنایت ویژه‌ای برای صیانت از حق مالکیت فکر مبذول می‌دارد. اعلامیه جهانی حقوق بشر سال ۱۹۴۸ انتشار یافته توسط سازمان ملل متحد ضمن تأکید بر مسئله حق مالکیت معنوی در بند ۲ ماده ۲۷ آورده است: «هر فردی از افراد بشر حق دارد آثار ادبی و علمی و یا فنی خود را جهت مصالح مادی و معنوی تحت حمایت قانون قرار بدهد» و در ماده ۱۹ منشور حقوق بشر این چنین بیان شده که هر فردی می‌تواند از آزادی اندیشه و بیان برخوردار باشد و این حق شامل پذیرش آزادانه نظرات گوناگون بدون اعمال هرگونه فشاری می‌شود. علاوه بر آن شامل دریافت هرگونه اخبار و افکار و پذیرش آن‌ها و انتقالشان به دیگران با هر وسیله‌ای و بدون هیچ محدودیتی می‌گردد. اما اولین قرارداد درباره مالکیت فکری و صیانت از آنکه فی مابین دولت‌ها منعقد شد، به سال ۱۸۸۳ بر می‌گردد که در پاریس منعقد شد، بعد از آن مجمع دیگری در سال ۱۸۸۶ م در شهر برن با قصد حمایت از حقوق مصنفین و مؤلفین ادبی و فنی تأسیس شد. در این راستا مجموعه بین‌المللی تحت عنوان سازمان جهانی مالکیت بر فکر، با نام وایپو (wipo) در سال ۱۹۶۷ ایجاد شد و در سال ۱۹۷۰ میلادی فعالیت رسمی خود را آغاز کرد، سپس در سال ۱۹۷۴ م، به صورت یکی از زیرمجموعه‌های تخصصی سازمان ملل متحد فعالیت را ادامه داده است. مفهوم مشترک تمامی اسناد بین‌المللی آن است که ایده‌های خلاقانه انسان اگرچه نامشهود است، اما باید ارزش آن برای خالق اثر و ایده حفظ شود و از تعرض در امان بماند (Edosomwan, 2019: 12). چرایی مشروعیت حق پدید آورنده بر پدیده فکری از اموری است که مبانی مالکیت معنوی بر آن تأکید دارد (Whittaker, 2014: 147). مقاله پیش‌رو ضمن بررسی تحولات قانون‌گذاری در نظام حقوقی

دو کشور عراق و ایران، به تبیین چرایی مشروعیت حق مالکیت فکری در این دو نظام پرداخته و چالش‌ها و شیوه‌های قانونی حمایت از حقوق مالکیت معنوی را مورد مذاقه قرار می‌دهد.

۱. تحولات قوانین عراق و ایران در خصوص مالکیت فکری

۱-۱. تحولات قوانین عراق

عراق از کشورهایی است که به زمینه مالکیت فکری اهمیت ویژه‌ای داده است که تا سال ۱۹۷۱ میلادی از قانون حق‌التألیف عثمانی که در آذر ۱۹۱۰ صادر شده حمایت نموده (کانون ثانی و آذار، ۱۹۴۸: ۳۳-۳۹) قانونی است که قدیمی‌ترین و مفصل‌ترین قوانین تشریح شده توسط عثمانی‌ها در عراق محسوب می‌گردد، ولی بعد از ۱۹۶۸ به دلیل ناهماهنگی قانون عثمانی با سیر تکاملی برنامه‌های عمومی عراق در راستای ترغیب جنبش تألیف ادبی و علمی و فنی و نیز ارتباط با متفکرین و محققین و هنرمندان و حمایت از آن‌ها به وضع قانون جدیدی با عنوان قانون «حمایت حق مؤلف» در ۱۹۷۱ اقدام گردید (مجله الوقایع العراقية، شماره ۱۹۷۵/۲۱/۱۹۷۱/۱ بغداد)، پس از تصویب قانون حق چاپ یا کپی‌رایت عراق شماره ۳ در سال ۱۹۷۱ قانون مذکور در سال ۲۰۰۴ با دستور ائتلاف موقت اصلاح شد. این اصلاحات، قانون حق چاپ یا به اصطلاح کپی‌رایت را به صورت مدرن و به‌روز تدوین نموده است و به نگارنده یک اثر در مدت زندگی خود و تا ۵۰ سال پس از مرگ او از حقوق مالکیت فکری و معنوی او محافظت می‌نماید. قبل از آن در سال ۱۹۵۴ قانون حمایت از حقوق مؤلف صادر شد. این قانون متأثر از قانون مصر و قانون فرانسه است (بصری و عبدالجبار داوود، ۱۹۸۳: ۶۱).

۲-۲. تحولات قوانین ایران

اجرای مؤثر حقوق مالکیت فکری این ضرورت را می‌طلبد که یک چارچوب قانونی مناسب جهت اجرای مقررات مربوط به آن تنظیم گردد. در ایران حمایت از حقوق مالکیت صنعتی دارای سابقه طولانی است، اولین قانونی که در ایران در این رابطه به تصویب رسیده به سال ۱۳۰۴ شمسی بر می‌گردد. در سال ۱۳۱۰ با توجه به شرایط زمان، قانون جامعی به نام قانون ثبت علائم و اختراعات در ۵۱ بسته ماده به تصویب مجلس وقت رسید. این قانون در رابطه با ثبت اختراع و علائم تجاری مقررات مفیدی داشته و آیین‌نامه تصویبی در رابطه با این قانون نیز به غنای آن افزوده است. و در سال ۱۳۳۷ به کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی و در سال ۱۳۷۷ نیز به اصلاحات آن ملحق شده است، مقررات به این کنوانسیون مکمل قانون ثبت

علائم و اختراعات است. در این زمینه از طرف مجلس شورای اسلامی قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای است. در سال ۱۳۷۹ و در ۱۷ ماده به تصویب رسیده است. طبق ماده یک این قانون، حق نشر، عرضه، اجرا و حق استفاده مادی و معنوی نرم‌افزار رایانه‌ای متعلق به پدیدآورنده آن است. با توجه به مواد (۲، ۸، ۱۰) این قانون، در صورتی که پدیدآورنده نرم‌افزار مدعی اختراع بودن آن باشد و این ادعا مورد تأیید «کمیته حق اختراع» مرکب از نمایندگان شورای عالی انفورماتیک، نماینده سازمان ثبت اسناد و املاک کشور و یک کارشناس حقوقی به انتخاب شورای عالی انفورماتیک قرار گیرد. نرم‌افزار به‌عنوان اختراع قابل ثبت در اداره مالکیت صنعتی خواهد بود. طبق ماده ۱۳ قانون، هرکس حق مورد حمایت این قانون را نقض نماید علاوه بر جبران خسارت به حبس از نودویک روز تا شش ماه و جزای نقدی از ده میلیون تا پنجاه میلیون ریال محکوم گردد.

ماده ۱۶ این قانون، حقوق مذکور در ماده ۱ را در صورتی مورد حمایت این قانون می‌داند که موضوع برای نخستین بار در ایران تولید و توزیع شده باشد. بر اساس ماده ۶ قانون تکثیر کتاب و آثار صوتی مصوب ۱۳۵۲ اصل اعطای حمایت در زمینه تأثیر کتب و آثار صوتی به اتباع خارجه موکول به وجود عهدنامه یا عمل متقابل است. جمهوری اسلامی ایران از بیش از بیست کنوانسیون تحت پوشش سازمان فوق تنها به دو کنوانسیون ملحق گردیده است.

۳. حمایت از حقوق مؤلف و تألیف در نظام حقوقی عراق

۳-۱. حمایت از حقوق مؤلف در قانون (حق مؤلف) عراق ۱۹۷۱

مؤلف کسی است که نوشته‌ای را منتشر می‌کند، خواه به اسم مستعار باشد یا با نام خود یا بدون ذکر نام. مجرد اینکه کار چاپ و نشر آغاز شود زمینه اصلی برای ایجاد شخصیت حقوقی برای مؤلف به وجود می‌آید و وی را تحت حمایت قانون حقوق مؤلف قرار می‌دهد و جنبه قانونی پیدا می‌کند. با وجود مایه‌های اصلی تشکیل دهنده شخصیت حقوقی نزد مؤلف می‌تواند از حمایت قانونی برخوردار باشد. نوشته‌هایی که به رشته تحریر در می‌آید یک شخصی و گاهی افراد متعددی در ایجاد آن شریک‌اند، در حالی متصدیان کسان دیگری بودند. مثل دارالنشر یا مؤسسه‌ای و یا شخص دیگر. حقوقی که میان این‌ها تقسیم می‌شود بر اساس سهیم بودن آن‌ها است. قانون مؤلفین به این نحو است:

۱. مؤلف مستقل: یعنی مؤلف مستقلاً اقدام به کارهای تألیف کرده و تحت حمایت قانون قرارداد

قرار گرفته است. مثل نویسنده قصه‌ای یا پژوهشگری که در زمینه‌هایی تحقیق می‌کند. در

ضمن قانون درباره ترجمه شده و یا موضوع انتخاب شده و یا خلاصه، حساسیت نشان می‌دهد تا مقاصد آن‌ها برای قرار گرفتن در حمایت پی ببرد، چون ماده ۴ از قانون حق مؤلف (ح. م) اشاره دارد به اینکه هرکسی متنی را ترجمه یا اعراب‌گذاری کند یا شرح دهد و یا آن را به صورتی غیر از صورت اولیه درآورد، در حالی اخلاقی به حقوق مؤلف و مصنف نشود می‌تواند از حمایت قانونی بهره‌مند شود.

۲. مؤلف همکار: در ماده پنج قانون آمده است که هرگاه عده‌ای اشخاص به صورت گروهی به تألیف اثری پرداختند، به طوری که نتوان آن‌ها را از یکدیگر مجزا کرد، آن تألیف به تمامی آن اشخاص تعلق دارد. به این معنی که کار هر مؤلف جزء جدانشدنی از کار گروهی همان افراد است که به صورت دسته‌جمعی صاحب آن اثر محسوب می‌شوند. مالک حقوق مربوط به آن خواهد بود یعنی گروه مؤلفینی هستند که کار مشترکی را انجام می‌دهند و نمی‌توان آنان را از یکدیگر جدا کرد. اما در مورد گروه مؤلفینی که کار مشترکی را انجام می‌دهند و می‌توان عمل هریکی را جداگانه مورد بررسی قرار داد که ماده ۲۶ قانون ح. م آن را به شرح زیر بیان نموده است: هرگاه عده‌ای در خلق اثری به صورت گروهی مشارکت داشته باشند، به طوری که بتوان عمل آن‌ها را جداگانه بررسی کرد، به مقدار کار انجام یافته، می‌توان از حقوق مربوط منتفع شود. گاهی فرد اجیر می‌شود تا به تألیف اثری پردازد، بدون اینکه از کمترین حمایتی برخوردار شود. مثلاً مؤسسه یا شرکتی عده‌ای از مؤلفین را استخدام برای خلق اثری می‌کند این اثر به همان شخص حقیقی و یا حقوقی منسوب است. چنانچه در ماده ۲۷ قانون ح. م بیان شده همه حقوق به همان فردی که باعث شد تا چنین اثری به وجود بیاید برمی‌گردد.

۳. ایجاد آثار فنی: در ماده ۳۱ قانون ح. م آمده است؛ گروهی که به‌عنوان شریک می‌توانند در تألیفات آثار سینمایی یا آثار برای پخش از رادیو و تلویزیون قرار بگیرند عبارت‌اند از:

الف. نویسنده فیلمنامه یا فردی که به‌عنوان برنامه‌نویس عمل می‌کند؛

ب. کسی که متن ادبی را ویراستاری می‌کند؛

ج. مدیر ناظر و میزگرد؛

د. درهم‌کننده موسیقی و متنی؛

ح. کارگردان در صورتی که نوعی فعالیت فکری داشته باشد و صرفاً مجری جزء نباشد.

۲-۳. حمایت از حقوق تألیف در قانون عراق

نظام قضایی به‌عنوان نماینده و مدافع در دادگستری‌ها نقش اصلی را در جلوگیری از تخلفات از این حقوق انجام می‌دهد که آن را در دو صورت اصلی شکل گرفته است عبارت‌اند از:

الف. حمایت مدنی: قانون مدنی عراق سال ۱۹۵۱ م به‌عنوان مرجع مسئول استفاده می‌شود که در صورت وجود خسارت ادبی، ضمن مسئول بودن در قبال اعمال شخصی از نوعی عوض و جایگزینی برخوردار شود. در بند ۱ ماده ۲۰۵ قانون مدنی (ق. م) تصریح شده است حق تعویض ضرر ادبی و همچنین هر نوع تجاوز به دیگران، مثل تجاوز به آزادی، به ناموس و حیثیت اجتماعی یا به اعتبار مالی او باشد متجاوز مسئول پرداخت خسارت خواهد بود، لذا قانون حمایت از حق مؤلف سال ۱۹۷۱ که در مورد حق تعویض تأکید کرده و طبق آنچه ماده ۲۴ آن وارد شده، هرگاه به حقی از حقوق مؤلف که در این قانون بیان شده است، تجاوزی صورت گیرد، حق دارد در برابر آن عوضی مناسب دریافت کند، ولی قانون در زمینه مقدار تعویض سکوت کرده و این امر را به دادگاه صالح واگذار کرده است. جز اینکه در تمام حالات تعویض نیز مبلغی را که دادگاه به آن رأی داده برای مؤلف متضرر به‌عنوان دین ممتاز تلقی می‌شود. منظور از دین ممتاز این است که در اولین فرصت باید نسبت به ادای آن اقدام شود، تا بر طبق ماده ۱۳۶۱ از قانون مدنی عراق که تصریح کرده است: امتیاز یعنی اولویت داشتن در به دست آوردن بدهی معین به جهت مراعات سبب این دین. اما برای ادای دین امتیاز خاصی وجود ندارد، مگر به واسطه تصریح قانون (ر. ک: ماده ۴۷ قانون).

ب. هر کاری که در راستای هتک حرمت حقوق مؤلف به تمام اشکال خود نوعی تجاوز عمدی به ارزش‌ها و مبادی اخلاقی و فرهنگی و تعامل موجود بین انسان‌ها با یکدیگر در زمینه فکری و عقیدتی است و رونویسی از اثر و تقلید از مهم‌ترین مواد فعل مجرمانه در این زمینه محسوب می‌شود؛ لذا قانون‌گذار عراقی ارتکاب این عمل را مجرمانه به حساب آورده است و مجازات قانونی در پی خواهد داشت.

در ماده ۲۸۶ از قانون مجازات‌های عراقی به شماره (۱۱۱) مربوط به سال ۱۹۶۹ درباره جعل و تزویر نوشته است، تزویر یعنی تغییر حقیقت به قصد غش در سند یا قرارداد یا هر نوشته دیگری به یکی از راه‌های مادی و یا معنوی که از نظر قانون باعث پیدایش ضرر به مصالح عمومی و یا فردی بشود. در ماده ۴۵ از قانون حمایت مؤلف آمده آنچه موجب می‌شود تقلید جرم محسوب شود. که چنین آمده است:

الف. کسی که تعدی کند. در موارد ۵، ۷، ۸، ۹، ۱۰ قانون مجازات عراق تصریح شده که قانون‌گذار عراقی کلیه حقوق مشاغل را ضمن معتبر بودن این مواد قرار داده است در جهت حمایت از آن، هرگونه

تجاوزی که علیه آن صورت پذیرد. بنا به مفهوم این حکم عمل مجرمانه تلقی می‌شود و مرتکب آن باید مسئولیت قانونی را در مقابل صاحب حق که همان مؤلف است، بر عهده بگیرد. ماده ۵ متعلق به هنرمندی است که یک کار فنی را به عده‌ای از مردان ارائه نماید، ماده ۷ به حق مؤلف تعلق دارد به خاطر انتشار آثار خود که یا به صورت چاپ کردن باشد و یا پخش بشود و یا نمایش داده شود، و ماده ۹ متعلق به ترجمه به عربی و عدم غش مترجم است.

ب. کسی که آثار هنری دیگری را نسخه‌برداری کند، به فروش رساند و یا در معرض فروش قرار دهد.
ج. کسی که آثار هنری دیگران را بدون اجازه مؤلف آن یا وکلای قانونی وارد عراق کند، درحالی که که مشمول قانون حقوق مؤلف باشد.

د. هرکس که آثار منتشر شده در خارج را تکثیر و در کشور عراق پخش کند و یا به فروش رساند و یا از طریق این کشور به جاهای دیگر ارسال کند.

مرتکب چنین کارهایی به جریمه‌ای که قانون تعیین کرده و در ماده ۴۵ آمده است، در صورت تکرار جرم به مجازات‌های مانند زندان برای مدت ۳ ماه و جریمه نقدی یا به هردو آن‌ها محکوم خواهد شد.

و در ماده ۴۵ آمده است در صورت تکرار جرم به مجازات‌هایی مانند زندان برای مدت سه ماه و جریمه نقدی یا به هر دو آن‌ها محکوم خواهد شد. دادگاه نیز مجاز است در صورت تکرار جرم نسبت به تعطیلی محلی که کارهای نسخه‌برداری در آن انجام می‌گیرد اقدام کرده و حکم به تعطیلی موقت یا همیشگی آن بدهد و نیز می‌تواند حکمی را صادر کند که به مصادره کلیه ادوات به کار گرفته شده جهت چاپ و نشر غیرقانونی منجر شود که در مخالفت با احکام مواد قانونی ۵، ۷، ۸، ۹، ۱۰ انجام شده است از بین برده شود. بر طبق شرایط معینی که در ماده ۴۷ به آن تصریح شده است. در این ماده آمده است دادگاه بدوی بنا به تقاضای صاحب حق مؤلف باید نسبت به معدوم کردن نسخه‌ها و یا تصاویر اثری که به صورت غیرمشروع منتشر شده و سایر موادی اقدام کنند که در چاپ و نشر آن نیز بوده‌اند، مگر اینکه تشخیص داده شود برای کار دیگری می‌توانند از آن استفاده کنند. قابل ملاحظه است نشر غیرقانونی که در این ماده از آن یاد شده عبارت است از اینکه با نشر بدون تحصیل اجازه مؤلف عمداً به انتشار اثر اقدام کند، به گمان اینکه در این کار مجاز بوده است (ر.ک: فتاوی: ۲۹۸).

۳-۳. موارد مورد حمایت قانون

موارد و مصنفاتی که در قانون عراق مورد حمایت قرار می‌گیرند باید تحت یکی از عناوین شناخته شده مثل کتاب، صدا، نقاشی، عکس‌ها به صورت حرکات باشد. در این زمینه در ماده ۲ مصنفاتی عبارت‌اند از:

الف. دست‌نوشته‌ها؛

ب. مصنفات شفاهی مثل سخنرانی‌ها و همایش‌های علمی و تدریس و...؛

ج. مصنفات تحت عناوینی مثل نقاشی و تصویربرداری و رنگ‌آمیزی و حفاری و یا ساختمان‌سازی؛

د. مصنفاتی نمایش یا نمایش توأم با موسیقی؛

ه. مصنفاتی که به نوعی از حرکات فنی و یا راه رفتن‌های خاص منجر بشود که در نهایت به صورت نوعی نمایش درآید؛

ز. مضاف موسیقی همراه با الفاظ یا بدون لفظ؛

ح. مصنفاتی که به صورت فیلم‌برداری متحرک و یا فیلم‌های سینمایی باشد؛

ط. مصنفات آماده پخش از صدا و سیما؛

ی. نقش‌ها و نوشته‌ها و نمادهای علمی؛

ک. قرآن‌خوانی بلند و آشکار به صورت حرفه‌ای.

عنوان مصنف در صورتی که همراه با عمل ابتکاری باشد می‌تواند به اعتبار لازم برای کسب حمایت نائل آید (تصنیفات عراقی، ماده ۳). از طرف دیگر بر اساس قانون عراقی بعضی از مصنفات از اصل حمایت استثنا شده‌اند این موارد در ماده ۶ بیان شده‌اند که عبارت‌اند از: یک. مصنفاتی که در مالکیت عموم قرار گرفته باشد؛ دو. مصنفاتی که به صورت گلچینی از شعر و نثر و موسیقی جمع‌آوری شده باشند؛ سه. مجموعه گردآوری شده‌ای که شامل قوانین و مقررات عمومی و دولت با مفاد همایش‌ها و توافقنامه‌های حقوقی و قضایی است. تمام این موارد می‌توانند از حمایت برخوردار شوند.

۳-۴. حقوق معنوی مؤلف

حقوق معنوی یا ادبی عبارت است از حقوقی که به شخصیت مؤلف متصل است و هیچ‌گونه دخل و تصرف بدون اجازه در آن جایز نیست؛ چون حق کسی است که بیندیشد و ابتکار داشته باشد و تولید کند. حق معنوی به شخص مؤلف متعلق است به دلیل اینکه محصول فکر او بوده است. درحالی‌که حق مؤلف صرفاً حکایت از سلسله بار مالی دارد و از شخص مؤلف جداست. فکر مؤلف به صورت اثر در عالم وجود تحقق

پیدا می‌کند و این نوع وابستگی در حقیقت مورد پذیرش و قبول تفکر قانونی معاصر قرار می‌گیرد و به طوری که بعضاً بر این عقیده هستند که بگویند در فرهنگ معاصر برای توضیح چگونگی این حق از چنین تعریفی استفاده کنید که نوع خاصی است دارای طبیعتی دوگانه که میان دو حق مختلف را جمع کرده است (عباسی‌الملا، بی‌تا: شماره‌های ۳-۴) در مکتب یگانگی حق مؤلف.

طبیعت حقوق چه از جنبه‌های معنوی و چه از جنبه مالی واحد است، ولی در مکتب (دوگانگی حق مؤلف) آن حقوق بر دو نوع است و هر کدام مستقل از دیگری عمل می‌کنند که همانا عبارت‌اند از: حق مالی و حق معنوی.

ماده ۱۸ قانون حقوق مدنی چنین بیان کرده است: «وارثین مؤلف محق هستند در توزیع و نشر آثاری که در زمان حیات مؤلف فرصت چاپ و نشر برای آن‌ها پیدا نشد. البته مادامی که مؤلف به چیز دیگری که در زمان حیات وصیت نکرده باشد، مثلاً چنانچه زمان معینی را برای نشر در نظر گرفته باشد، نمی‌توان قبل از فرارسیدن آن مباشرت به چاپ کرد». حقوق معنوی عبارت است از:

الف. حق بیان چگونگی نشر اثر همچنان که در ماده ۷ و ماده ۱۸ بیان شد؛

ب. وجود نوعی حق بین اثر و مؤلف و حمایت از اثر در برابر تجاوزهای احتمالی. این حق مؤلف عبارت است از اینکه اثری که به وجود آمده، نتیجه تولید و خلاقیت فکری وی بوده است و حاصل اسم واقعی و یا اسامی مستعار او است.

در ضمن ماده ۱۰ قانون ح. م اشاره شده به اینکه مؤلف حق دارد آنچه تألیف کرده است به خود یا به هر شخص دیگری قائم‌مقام او باشد، واگذار کند و جلوی هرگونه سوءاستفاده از آن‌ها را بگیرد و نیز حق دارد که از هرگونه حذف و تغییر در اثر خود جلوگیری کند، اما در صورتی که این حذف و اضافه با ذکر نام و عنوان باشد، مؤلف حق هیچ‌گونه اعتراضی را ندارد؛

ج. حق ویرایش نوشتار مؤلف بعد از نشر اثر تألیفی خود ممکن است بر اثر پاره‌ای تحریکات فکری ناچار به مراجعه مجدد به نوشته و ایجاد بعضی ویرایش‌ها در آن بشود، خواه این ویرایش‌ها ساده و یا پیچیده باشد.

در ماده ۴۳ استناد شده است که مؤلف می‌تواند شخصاً در صورتی که احساس کند نوشتن او خطری برای ادبیات کشور ایجاد کرده است، به دادگاه بدوی مراجعه کند و تقاضای جمع‌آوری آن نوشته را بکند تا

از وجود بعضی تصرفات ناشیانه و اساسی در امان بماند هرچند این عمل موجب تصرف در حقوق انتفاع مادی بشود.

۳-۵. حقوق مالی

این حق از ناحیه عینیت یافتن تفکرات به مؤلف تعلق پیدا می‌کند. تعبیر می‌شود از این حق به رابطه مادی موجود بین صاحب ابتکار و آنچه به‌عنوان تراوش‌های ذهنی وی در شکل علمی، ادبی یا فنی است دادن فرصت به صاحبان اثر علمی برای رسیدن به درآمدهای مالی به دست آمده از فکرها اندیشه‌شان امر پسندیده‌ای است. تمایز این حق به این گونه است:

الف. برپایی این حق متعلق است به شخص مؤلف در صیانت از نوشته خود به طوری که خودش هزینه کرده است می‌تواند دیگران را از به کار بردن این حق تا زمانی که اجازه‌ای از وی صادر نشده است، منع کند؛

ب. وجود نوعی حق بین اثر و مؤلف و حمایت از اثر در برابر تجاوزهای احتمالی این حق مؤلف عبارت است از اینکه اثری که به وجود آمده نتیجه تولید و خلاقیت فکری وی بوده است و حاصل اسم واقعی و یا اسامی مستعار اوست.

در ضمن ماده ۱۰ اشاره شده به اینکه مؤلف حق دارد آنچه تألیف کرده است به خود یا به هر شخص دیگری که قائم‌مقام او باشد، واگذار کند و جلوی هرگونه سوءاستفاده از آن را بگیرد. نیز حق دارد که از هرگونه حذف و تغییر در اثر خود جلوگیری کند، اما در صورتی که این حذف و اضافه با ذکر نام و عنوان باشد، مؤلف حق هیچ‌گونه اعتراضی را ندارد.

ج. حق ویرایش نوشتار: مؤلف بعد از نشر اثر تألیفی خود ممکن است بر اثر پاره‌ای تحریکات فکری ناچار به مراجعه مجدد به نوشته و ایجاد بعضی ویرایش‌ها در آن بشود، خواه این ویرایش‌ها ساده و یا پیچیده باشد در ماده ۴۳ استناد شده است که مؤلف می‌تواند شخصاً در صورتی که احساس کند نوشتن او خطری برای ادبیات کشور ایجاد کرده است به دادگاه بدوی مراجعه کند و تقاضای جمع‌آوری آن نوشته را بکند تا از وجود بعضی تصرفات ناشیانه و اساسی در امان بماند، هرچند این عمل موجب تعرض در حقوق انتفاع مالی بشود. چون صاحب اندیشه از این طریق خواهد توانست از ثمره خلاقیت ذهنی خود استفاده مالی بکند (مقدمه‌ای بر قانون، مصر و اسکندریه، ۱۹۶۹: ۴۷۳).

طبق ماده ۱۹ قانون ح. م وارثین مؤلف شخصاً حق دارند از جمیع حقوق مادی وی بهره ببرند. قانون مدت زمان برخورداری از حمایت را در مورد این حق ۲۵ سال تعیین کرده است، طبق ماده ۲۰ که تصریح دارد (بدون وارد کردن اخلال به حکم ماده نهم از این قانون) حقوق انتفاع مالی تصریح شده به آن ضمن مواد هفتم و هشتم و دهم پس از سپری شدن ۲۵ سال از وفات مؤلف پایان می‌پذیرد، در صورتی که مدت حمایت در مجموع کمتر از ۵۰ سال از تاریخ تألیف آن نوشته نباشد. اما در صورتی که چاپ و انتشار اثری برای اولین بار و پس از فوت مؤلف آن باشد، مدت حمایت از تاریخ وفات محاسبه می‌شود که این امر به ماده ۲۲ مستند است هر جزئی مستقلاً به‌عنوان یک کتاب تلقی خواهد شد. ابتدای زمان در نظر گرفته شده برای آن نیز همان تاریخ نشر آن است.

۴. حقوق مالکیت ادبی و هنری در نظام حقوقی ایران

هرچند ایران در زمینه قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان و آیین‌نامه اجرایی آن در سطح ملی از مجموعه قوانین پیشرفته برخوردار است، اما از نظر بین‌المللی به لحاظ عدم الحاق ایران به کنوانسیون برن در خصوص حمایت از آثار ادبی و هنری و کنوانسیون حمایت از اجرا کنندگان، تولیدکنندگان صفحات گرامافون و سازمان‌های پخش حمایت جدی از مالکیت ادبی و هنری وجود ندارد و طبق ماده ۶ قانون تکثیر کتاب و آثار صوتی مصوب ۱۳۵۲، اصل اعطای حمایت در خصوص تکثیر کتب و آثار صوتی به اتباع خارجه موکول به وجود عهدنامه متقابل است. اما اخیراً به تلاش سازمان ثبت و وزارتخانه‌ها و سازمان‌های مرتبط، مجلس شورای اسلامی الحاق دولت ایران به سازمان جهانی مالکیت را تصویب و با تصویب نهایی شورای نگهبان و تحویل سند به سازمان جهانی مالکیت فکری کشور جمهوری اسلامی ایران رسماً به عضویت سازمان جهانی مالکیت فکری در آمده است که این عضویت می‌تواند در حضور فعال و مشارکت جدی ایران را در ارکان تصمیم‌گیری سازمان و سیاست‌گذاری آن تأمین و تضمین کند و موجبات بهره‌مندی بیشتر کشور را از مزایا و امکانات مادی و معنوی سازمان جهانی مالکیت فکری فراهم نماید.

الحاق ایران به سازمان می‌تواند زمینه را برای حضور و عضویت جمهوری اسلامی ایران در سازمان‌های بین‌المللی تسهیل کند. از موارد اقدامات جمهوری اسلامی ایران در رابطه با حقوق مالکیت فکری تشکیل کمیته عالی ملی در رابطه با دانش سنتی است و از موفقیت‌های بزرگ در رابطه با تعمیم حقوق صاحبان علائم تجاری تصویب الحاق ایران به موافقتنامه مادرید راجع به ثبت بین‌المللی علائم تجاری است. در جلسه مورخ ۱۳۸۰/۲/۱۶ بنا به پیشنهاد سازمان ثبت اسناد و املاک کشور و به استناد ماده‌واحد قانون اجازه الحاق

دولت ایران به اتحادیه عمومی بین‌المللی معروف به پاریس برای حمایت مالکیت صنعتی و تجاری و کشاورزی مصوب ۱۳۳۷، سازمان ثبت اسناد و املاک کشور را مجاز دانسته است که اقدامات لازم را در خصوص الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به اتحادیه‌های محدود موسوم به مادرید راجع به علامات صنعتی با رعایت قوانین مربوطه به عمل آورد. از طرفی توسعه مهارت‌ها در سازمان ثبت اسناد ایران توسعه و پرورش منابع انسانی یکی از مقوله‌های اساسی در هر سازمان است که لزوم توجه به آن روز به روز بیشتر احساس می‌گردد، چون تربیت منابع انسانی برای افزایش مهارت‌های اشخاص درگیر با امر مالکیت فکری ضروری است و می‌تواند ظرفیت اداره مالکیت صنعتی را در ارائه خدمات مؤثر افزایش دهد.

به‌علاوه تجدید و تقویت اداره مالکیت صنعتی در ایران و تلاش و سعی در راستای نوسازی اداره مالکیت و تربیت نیروهای مرتبط با مالکیت فکری از جمله کارشناسان اداره مالکیت صنعتی از ابزار کار لازم محسوب می‌گردد. کمک‌های فنی و مالی سازمان جهانی مالکیت فکری پروژه مدرنیزه کردن اداره مالکیت صنعتی را از سال‌های قبل و به همت خود قرار داده با تکمیل پروژه و راه‌اندازی آن در محل جدیدی که برای اداره مالکیت صنعتی خریداری شده ایران قادر خواهد بود از مزایا و قابلیت‌های این سیستم استفاده کرده. با الحاق ایران به سازمان جهانی مالکیت فکری زمینه اتصال اداره مالکیت صنعتی ایران به این سازمان فراهم شده است.

در همین راستا، توافق‌نامه‌های عمومی حق تألیف با نظارت یونسکو (سازمان فرهنگی ملل متحد) همایش بین‌المللی درباره حقوق مؤلف در ژنو با مشارکت ۵۱ کشور برگزار شد. بعد از بررسی‌ها توافق‌نامه‌های جدید در ۱۹۵۲ به تصویب اعضا رسید و بعد از امضا به مرحله اجرا درآمده که حدود بیش از ۸۰ کشور از جمله عراق به آن پیوست، عراق در سال ۱۹۷۸ به عضویت آن درآمد. هدف اصلی از برپایی این توافقنامه ایجاد هماهنگی در این زمینه میان دولت‌های امضا کننده بود تا بتوانند مشکلات ناشی از توافقنامه برن را پشت سر بگذارند. در توافق‌نامه عربی حمایت از حقوق مؤلف در سومین گردهمایی وزرا فرهنگ عرب در سال ۱۹۸۱ در بغداد به امضا رسید. از جمله شاخص‌های این توافقنامه:

الف. تجاوز به حقوق مؤلف جرم است و طبق قانون ملی مجازات در پی دارد؛

ب. تأکید بر حقوق ادبی و مالی متعلق به مؤلف بر اساس اساسنامه عمومی؛

ج. مجموعه‌های آثاری که مشمول حمایت هستند مثل کتب و نمایشنامه‌ها و...؛

د. مدتی که برای حمایت در نظر گرفته شده، مدت زمان حیات مؤلف و ۲۵ سال بعد از فوت او است در مورد کارهای فیلمبرداری این مدت ۱۰ سال است که از تاریخ انتشار آن شروع می‌شود.

۵. حق تألیف در خصوص مطبوعات

مطبوعات، خواه روزنامه باشد یا مجله هفتگی یا ادواری، به همان خصوصیتی که دارد، شناخته می‌شود و کار گروهی است، در اثر تلاش‌های مختلف نویسندگان و کلیه کارکنان هیئت تحریریه است یا به همکاری افرادی وابسته است که در بیرون از آن به نوشتن می‌پردازند. روزنامه عبارت است از اثر گروهی مطابق با آنچه در ماده ۲۷ قانون عراق به آن تصریح شده است بر اساس همین ماده، ناشر صاحب روزنامه یا مجله خواهد بود، خواه شخصیت حقوقی باشد یا حقیقی که در هر دو صورت صاحب حق تألیف در روزنامه به‌عنوان یک فرد مسئول شناخته می‌شود و می‌تواند مستقیم و بر طبق قانون از آن استفاده کند.

طبق مفاد ماده ۱۵ از قانون حق تألیف درباره روزنامه‌نگاری نقل روایات دنباله‌دار و داستان‌های کوتاه از نوشته‌های ادبی و فنی یا علمی که از طرف مؤلفین آن‌ها به روزنامه‌ها و مجلات دوره‌ای برای چاپ سپرده می‌شود، مجاز نیست، جز با اذعان صاحبان آن‌ها ولی انتشار مقالاتی که به بحث‌های اقتصادی یا علمی و سیاسی و دینی می‌پردازد که موجب مشغول کردن ذهن توده مردم می‌شود، تا هنگامی که به عدم پخش صریح آن در روزنامه‌ها تأکید نشده باشد، مانعی ندارد (صباغ، ۱۴۰۳: ۱۲).

انجام کارهای روزنامه‌نگاری موجب می‌شود خبر میان مردم پخش شود، اگر دچار دوگانگی بشود، نیاز به حمایت از او برداشته می‌شود، علاوه بر آن سرعت پخش اخبار میان مردم و رساندن خدمات در این خصوص می‌تواند ایفای نقش کند دامنه قانون عراقی نسبت به حمایت از اخبار عادی روزانه کوتاه است که پوشش دادن به صورت‌های گوناگون تلاش‌های روزانه مردم است. این‌گونه موارد که به‌عنوان گزیده اخبار روزنامه‌ای هستند، از حمایت قانونی مستثنا هستند؛ لذا اخبار متداول معمولی که با برچسب اخبار روزنامه‌ای محض مشخص هستند مورد حمایت نیستند چنین حکمی در معاهده برن امضا شده است (ابوالعینین، بی‌تا: ۴۳).

بوگدان میچالسکی استاد قوانین روزنامه‌نگاری دانشکده روزنامه‌نگاری دانشگاه ورشو به قانون بولونی اشاره می‌کند و گفته: هر ماده‌ای که برای هیئت تحریریه ارسال شود، بدون مد نظر داشتن هیئت آن تحت حمایت حقوق تألیف قرار می‌گیرد، اما هیئت تحریریه می‌تواند بدون اینکه موافقت مؤلف را جلب کند، نسبت به مواد مذکور تغییرات ضروری انجام دهد. مثل اینکه عبارتی را کوتاه کند یا اینکه مطالب و

موضوعات را تنظیم و دسته‌بندی کند مشروط بر اینکه این کار موجب اعتراض صاحب ماده نشود. منظور از اقدام به عملیات جابه‌جایی این است که چارچوب و ساختمان اصلی موضوع دستکاری نشود (International press institute, the pective news room, zurich, 1961 : 95).

بر اساس ماده ۳۶ قانون حقوق مدنی عراقی هرکس در کار توزیع و نشر و چاپ تصاویر فعالیت می‌کند، نمی‌تواند بدون اذن صاحبان آن‌ها به پخش و انتشار اقدام کند. جز اینکه قبلاً در این مورد با آنان توافق کرده باشد، اما پخش تصاویری که از حوادث علنی گرفته شده، مشمول این حکم نیست. پخش عکس‌ها و نقاشی‌ها در روزنامه به صورت‌های زیر است:

ا. تصویر تحقیقی روزنامه‌ای؛ ب. عکس تخصصی؛ ج. نقاشی‌های ماریکاتوری؛ د. عکس تبلیغاتی؛ و. تصاویر خبری (ر.ک: البصری، ۱۹۸۳: ۶۱؛ عبد الطبار محمود علی، ۱۹۸۰م: ۳۵۲۰).

نتیجه‌گیری

از مطالب پیش‌گفته می‌توان به این نتیجه رسید که توسعه حقوق مالکیت فکری در کشورهای درحال توسعه، بسته به محیط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی آن‌ها به شکل متفاوتی است. بنابراین، توسعه حقوق مالکیت فکری در کشورهای درحال توسعه باید با توجه به محیط خاص آن‌ها و نیازهای مربوطه انجام شود. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که حقوق مالکیت فکری در ایران و عراق و متأثر از مباحث مطروحه به شکل متفاوتی توسعه یافته است. درحالی‌که ایران در زمینه چارچوب قانونی و نهادهای مسئول در حوزه مالکیت فکری بهتر توسعه یافته است، در عین حال قانون عراق در زمینه مشارکت عمومی و فعالیت ثبت و بایگانی بهتر، تلاش بیشتری نموده است. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که حقوق معنوی، حقوق و امتیازات غیرمالی است که مربوط به شخصیت پدیدآورنده بوده و برای حمایت از آن مقرر شده است.

به‌طور مرسوم هنگام بررسی حقوق معنوی از عناوین حق افشاء اثر یا تصمیم‌گیری در مورد انتشار اثر، حق حرمت نام و عنوان پدیدآورنده یا حق پدیدآورنده در خصوص انتساب اثر به وی، حق حرمت اثر و حق پدیدآورنده نسبت به اصلاح یا استرداد اثر یاد می‌شود. لیکن در مورد پذیرش همه یا برخی از این حقوق در دو نظام حقوقی ایران و عراق، اختلاف‌هایی وجود دارد به گونه‌ای که همه مصادیق یادشده در قانون حمایت حق مؤلف عراق مورد تصریح قرار گرفته حال آنکه در حقوق ایران فقط به حق انتساب اثر و حق حرمت آن تصریح شده است و شایسته است قانون‌گذار ایران دو حق دیگر را نیز با مشخص نمودن شرایط آن مورد پذیرش قرار دهد. در مورد ویژگی‌های این دسته حقوق مانند قابلیت انتقال قهری به ورثه یا شیوه اعمال این

حقوق پس از وفات مؤلف نیز ابهام‌هایی وجود دارد. در هر حال در هر دو نظام حقوقی از ابزارهای مختلفی برای حمایت از حقوق معنوی استفاده می‌شود که مهم‌ترین آن از سویی مسئله جبران خسارت‌های مالی و معنوی است که در اثر نقض حقوق معنوی به دارنده حق معنوی وارد آمده است و از سوی دیگر ضمانت اجرای کیفری است که در این زمینه پیش‌بینی شده است. هر دو نظام حقوقی پذیرای مسئولیت‌های پیش‌گفته برای ناقض حقوق هستند هر چند در جزئیات با یکدیگر اختلاف‌هایی دارند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

- ابو العینین، عبدالغنی (بی‌تا). **الخراج الصحفی**. قاهره: منشورات الاتحاد العالمی للصحفیین العرب.
- البصری، عبدالجبارداود (۱۹۸۳م). **مؤلف و قانون**، بغداد: منشورات وزارت فرهنگ و اطلاعات.
- صباغ، آزیثا (۱۴۰۳). «شناسایی شاخص‌های حقوق مالکیت فکری در ایران و کشورهای درحال توسعه»، تهران: ششمین کنفرانس بین‌المللی و هفتمین کنفرانس ملی حقوق و علوم سیاسی، تهران <https://civilica.com/doc/2099321>.
- الصحافة العربية فی فلسطين (۱۹۷۶م). بیروت: مؤسسة الدراسات الفلسطينية.
- عباسی الملا، فاضل (بی‌تا). «حق مؤلف»، **مجلة القضاء**، شماره‌های ۳-۴.
- عبدالطبار، محمودعلی (۱۹۸۰م). **مجموعه تصاویر روزنامه‌ای**، بغداد: وزارت آموزش عالی و تحقیقات علمی.
- الفتلاوی، سهیل حسین (۱۹۷۸م). **حقوق معنوی مؤلف در قانون عراق**، بغداد: انتشارات وزارت فرهنگی و فناوری.
- مجلة القضاء، شماره ۱ و ۲، کانون ثانی و آذار ۱۹۴۸ م.
- مجلة الوقائع العراقية، شماره ۱۹۷۵ مورخ ۲۱/۱/۱۹۷۱ م بغداد.
- مقدمه‌ای بر قانون، مصر، اسکندریه، ۱۹۶۹ م، ص ۴۷۳.
- معاون امور اسناد سازمان ثبت اسناد و املاک کشور ۱۱. www.iranofact.org/seminar.Doc
- معاون امور اسناد سازمان ثبت اسناد و املاک کشور. www.iranofact.org/seminar.Doc

Reference

- Andrzejoi Kamrpowicz. Autor wydawca poradnik prava autorjskiego, Warszawa, 1987. p. 11
International press institute, the pective news room, zurich, 1961, p. 95